

**ТОЛСТОИСТКИ ИЗДАТЕЛСТВА И БЪЛГАРО-РУСКИ ЛИТЕРАТУРНИ ВРЪЗКИ
ПРЕЗ ПЪРВИТЕ ДЕСЕТИЛЕТИЯ НА ХХ ВЕК**

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България, 8010, e-mail: mater@abv.bg

**TOLSTOIST PUBLISHING HOUSES AND BULGARIAN-RUSSIAN LITERARY
RELATIONS IN THE FIRST DECADES OF THE TWENTIETH CENTURY**

Margarita Terzieva

“Prof. Dr. Asen Zlatarov” University – Burgas, Bulgaria, 8010, e-mail: mater@abv.bg

ABSTRACT

The subject of the research is the contribution of Tolstoist publishing houses in the translation reception of the religious and philosophical works of Leo Tolstoy in Bulgaria. They play a significant role in the completion of this spiritual mission in the first decade of the twentieth century. “Zhivot” (life) and “Posrednik” (mediator) stand out among the publishing houses and they are often identified with their publishers Georgi Shopov and Ivan Koumdzhiev – tolstoists, pacifists, vegetarians. In their apostolic activity they attracted tolstoists of two generation who contributed with their translations and publishing activity for the strengthening of Bulgarian-Russian literal and spiritual relations.

Key words: Tolstoism, Bulgarian-Russian relations, publishing houses

Статията има за **цел** да проследи приноса на толстоистките издателства в разпространението на художествената и научнопопулярна руска литература през първите десетилетия на ХХ век. Тази цел се реализира чрез изпълнението на следните задачи:

- анализ на преводната продукция на толстоистките издателства „Живот“ и „Посредник“;
- идеен подбор на руски автори;
- преводачи на рускоезичната литература – идейни съвпадения и несъвпадения.

Методите, приложени в изследването, са: историко-литературна реконструкция, анализ на архивни материали, обработване на биобиблиографски справки.

Прилагането им доведе до следните **резултати**:

Първото толстоистко издателство, просъществувало повече от 15 години, се нарича „Живот“ и е основано от Георги Шопов /1880-1932/. Той е познат като първия българин, лежал в затвора за отказ от военна служба. Поддържа лична кореспонденция с духовния си кумир Лев Толстой. [1] В издателство „Живот“ са обнародвани около 130 книги, като данните за тях от биографията на Г. Шопов и от справочния отдел на НБКМ позволяват представяне в следната таблица: [4]

Таблица №1 Издания на издателство „Живот“ през периода 1907-1922 година

Година	Брой книги	Книги от руски автори
1907	5	Л. Толстой - 2
1908	3	0
1909	4	Л. Толстой - 1
1910	4	В. Короленко - 1, П. Кохан -1
1911	6	0
1912	6	П. Кохан -1, А. Пушкин – 1, Л. Толстой – 2, И. Тургенев - 2
1913	6	Ф. Достоевски - 2
1914	15	И. Горбунов-Посадов – 1, Л. Толстой – 1, И. Тургенев - 2
1915	14	Н. Гогол – 1, Л. Толстой – 1, И. Тургенев - 2
1916	0	0
1917	1	0
1918	2	Л. Толстой - 1
1919	12	Ф. Достоевски – 2, А. Толстой – 1, Л. Толстой - 3
1920	24	Н. Гогол – 3, Ф. Достоевски-3, П. Кропоткин – 2, Л. Толстой – 9, И. Тургенев - 3

1921	21	В. Белински – 1, П.Кохан-2, Ал. Куприн – 1, Ив. Наживин – 2, Л. Толстой – 6, И. Тургенев - 1
1922	2	0

Над 30 от публикуваните книги са преведени от самия Г. Шопов от руски език. [2] Рускоезичните заглавия са почти половината от изданията, като доминират над френските, скандинавските, немските, италианските и българските заглавия. Списъкът на авторите очертава следните тенденции:

- класици на руската художествена литература – Н. Гогол, А. Пушкин, И. Тургенев, Ф. Достоевски, Ал. Куприн, А. Толстой;
 - видни литературни критици – В. Белински;
 - теоретици на анархизма – П. Кропоткин;
 - известни толстоисти – И. Горбунов-Посадов.
- Специално внимание заслужават следните автори:
- Иван Наживин /1874-1940/ – руски писател, последовател на идеите на Л. Толстой, един от видните представители на руската емиграция;
 - Пьотр Кохан /1872–1932/ – историк на литературата, преводач, професор, литературен критик;
 - Владимир Короленко /1853-1921/ - руски писател от украинско-полски произход, академик.
- Сред преводачите на издателство „Живот“, освен самия Георги Шопов, заслужава да се отбележат:
- Стоян Баиров – съгражданин на Г. Шопов, основател на издателство „Любов“, преводач и симпатизант на толстоистките идеи;
 - Добри Юруков – /1880–1971/ - учител, първият летописец на толстоисткото движение, издател на списание „Факел“;
 - Йордан Ковачев / 1895–1966/ - юрист, председател на Съюза на писателите от провинцията, преводач, земеделски депутат във Великото народно събрание;
 - Стефан Андрейчин /1869–1961/ - един от първите последователи на Толстой в България, участник в толстоистки комуни, редактор-основател на списание „Възраждане“;
 - Ана Цанова /1894 - ?/ – учителка, преводач на трудове на Толстой и руски толстоисти;
 - Сава Ничев /1872 – 1946?/ – следва известно време в Швейцария, създател на първата толстоистка колония в Долна баня, преводач на трудове на Толстой; [2, 3]
 - Харалампи Нейчев – лекар, общественик, основател и председател на „Дружеството за борба с алкохолизма“, пропагандатор на туризма; редактор на вестници и списания, преводач на медицинска и художествена литература от немски и руски език.

Създател на издателство „Посредник“, просъществувало от 1924 година до средата на 40-те години на миналия век, е секретарят на Българския вегетариански съюз Иван Коюмджиев /1900-1989/. Той завършва философия и педагогика в София, редактор е на толстоисткия вестник „Свобода“. Използва псевдонима Йохан Щурм.

Изборът на име на издателството е показателен – така се нарича толстоисткото издателство в Русия, оглавявано от Владимир Чертков и Иван Горбунов-Посадов. Междувременно Иван Коюмджиев създава и издателство, което носи неговото име. Със съпругата си Тотка Ненова той превежда от руски и френски език редица автори, които му допадат със своите творчески търсения и идейни прозрения. Обособяват се „Младежка библиотека“, „Книжнина за народа“, „Противоалкоолна библиотека“, „Вегетарианска библиотека“, „Златни класове“.

Таблица № 2 Книги, отпечатани от издателство „Посредник“ през периода 1924-1943 година

Година	Брой книги	Книги на руски автори
1924	5	Л. Толстой – 8, Н. Рубакин – 1, Н. Лесков – 1, Ал. Куприн – 1, М. Илина – 1, С. Дурилин – 1, Ал. Пушкин – 1, А. Аполов - 1
1925	24	Л. Толстой – 1, К. Венцел – 1, В. Булгаков - 1
1926	25	А. Черткова – 1, Н. Улянов – 1, Л. Толстой – 1, Е. Короткова – 1, А. Аполов – 1, И. Горбунов-Посадов – 2, С. Семьонов - 1

1927	12	Л. Толстой -1, Е. Лозински - 1, Л. Лиданова - 1, И. Горбунов-Посадов 1
1928	20	С. Толстой – 1, Л. Толстой – 8, Т. Бондарев – 1, П. Бирюков - 1
1929	13	Л. Толстой - 3
1930	19	М. Горки – 1, С.О.Перпер – 1, Е. И. Попов - 1
1931	10	0
1932	2	0
1933	3	В. Булгаков - 1
1934	3	Л. Толстой - 1
1935	16	В. Бианки -1, Ф. Тютчев - 1, Л. Толстой и за него - 2, Е. Горбунова-Посадова - 1
1936	2	И. Горбунов-Посадов - 1
1937	0	0
1938	0	0
1939	0	0
1940	2	0
1941	3	0
1942	1	0
1943	1	0

Авторите, превеждани и разпространявани на български език, а някои – и преиздавани, могат да бъдат разделени на следните групи:

- класици на руската литература – Ал. С. Пушкин, Ал. Куприн, Ф. Тютчев, Н. Лесков, Вс. Гаршин, В. Бианки;

- педагози, свързани с идеите на свободното възпитание – С. Дурилин, К. Венцел;

- учени от емигрантските кръгове, политически опоненти на болшевиизма – Н. Улянов;

- представители на толстоизма, близки на руския мислител и част от обкръжението му – П. Бирюков, С. Толстой - син на писателя, В. Булгаков – негов секретар, А. Черткова – съпруга на създателя на руското издание „Посредник“, И. Горбунов-Посадов – редактор на руското издателство „Посредник“ от 1897 до закриването му през 1935 г., неговата съпруга Е. Горбунова – Посадова. [4]

Сред обнародваните автори има интересни личности, свързани с идеите на толстоизма чрез обществената си дейност и личната си житейска практика:

- Е. И. Попов /1864- 1938/- благородник, променил живота си чрез приемане идеите на Л. Толстой; педагог и преводач; комунар, член на руско-българската толстоистка комуна в Ла Кроа сюр Лютри, приятел на български толстоисти – Хр. Досев, Й. Ковачев, с които поддържа активна кореспонденция;

- Тимофей Бондарев /1820-1898/ – руски самоук философ с литературни заложби, осъден на изгнание, написаното от него е конфискувано приживе;

- Сергей Семьонов /1868-1922/ - писател, роден и израсъл на село; Л. Толстой подпомага литературния му дебют, осъден заради толстоистките си убеждения, живее известно време в Англия в дома на Вл. Чертков;

- Николай Рубакин /1862-1946/ - руски учен и писател, автор на над 280 книги и студии, създател на библиопсихологията; с Л. Толстой е свързан по линия за борбата за ограмотяване на населението;

- Ал. Аполов /1864-1893/ – свещеник, отказал се от практикуване на професията си заради идеите на Л. Толстой, преследван от руската православна църква.

Сред преводачите на рускоезичните книги на издателство „Посредник“, освен горепосочените сътрудници на издателство „Живот“ Стефан Андрейчин, Добри Юруков, и Йордан Ковачев, откриваме:

- Христо Досев /1887-1919/ - известен с толстоистката си дейност в България и Русия; следва медицина в Лозана; автор на спомени и статии; гост на Толстой в Ясна поляна; преводач; един от основателите на Българския вегетариански съюз през 1914 г.; неговите идейни съратници преиздават част от творчеството му след смъртта му;

- Иван Цанев /1888-1940/ – завършва славянска филология, преводач, редактор на сп.

„Вегетариански преглед“, член на Учителския въздържателен съюз;

- Иван Дуйчев /1907-1986/- като студент бъдещият академик превежда педагогическите съчинения на Лев Толстой под редакцията на проф. Д. Кацаров; сътрудник на толстоисткия и вегетарианския периодичния печат, радетел за свободно възпитание;

- Борис Гюдюлев /1900 - / - толстоист и вегетарианец, преводач от руски, английски, есперанто; лежал в затвора за отказ от военна служба;

- Ценко Цветанов /1904-1960/ - завършва педагогика в Софийския университет; поет, писател, критик, библиограф, преводач; запален толстоист в младежките си години; издава списание „Ясна поляна“.

Изключвайки дейността на издателство „Любов“ на Стоян Баиров и издаването на библиотека към списание „Възраждане“, просъществувало 28 години, можем да направим следните **обобщения**:

Издателствата „Живот“ и „Посредник“ виждат мисията си в разпространение на идеите на Лев Толстой сред българската интелигенция, като публикуват предимно нравствено-философските му съчинения: „Днешното робство“, „Изповед“, „Към духовенството“, „Единствено средство“, „Моята вяра“, „Опомнете се“...

Предмет на интерес са и съчиненията на редица руски толстоисти: Павел Бирюков, Владимир Чертков, Валентин Булгаков, Иван Горбунов-Посадов, Евгений Попов, вегетарианци – Самуил Перпер, Евгений Лозински; привърженици на идеите за свободно възпитание - Сергей Дурилин.

Голяма част от преводачите правят подбор на творбите на рускоезичните писатели в унисон със собствените си нравствено-философски разбирания. Сред тях има толстоисти от две поколения, дейци на Българския вегетариански съюз, пацифисти, привърженици на трезвеността и отрицатели на тютюнопушенето.

Изследването достигна до следните **изводи**:

Толстоистките издателства дават възможност на няколко поколения българи да се докоснат до нравствените идеали и духовната чистота на Лев Толстой и неговите привърженици. Те считат преустройството на личността като неотменно условие за преустройството на обществото като цяло.

Личности като Георги Шопов, Иван Коюмджиев и техните близки съмишленици пропагандират алтруистични идеи, извършват просветителска мисия и предлагат морална подкрепа на личности, групи и дружества с толстоистка и вегетарианска платформа.

Литература:

1. Георги Стоилов Шопов 1810 – 1932 – 2000. Панагюрище, ИК „Оборище“, 2000.
2. Лев Н. Толстой. Библиография. С., НБКМ, 1979.
3. Преводна рецепция на европейските литератури в България. Том 2 . Руска литература. С., АИ „Проф. М. Дринов“, 2001.
4. www.nationallibrary.bg